

ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರ

ಆರೋಗ್ಯ ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬ ಕಲ್ಯಾಣ ಸಚಿವಾಲಯ

ಆರೋಗ್ಯ ಸೇವೆಗಳ ಮಹಾ ನಿರ್ದೇಶಕರು

(EMR ವಿಭಾಗ)

ಕೋವಿಡ್-19:

ಮೃತದೇಹಗಳ

ನಿರ್ವಹಣೆಯ

ಮಾರ್ಗಸೂಚಿಗಳು

15.03.2020

1. ದಾಖಲೆಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿ

- ಪ್ರಸ್ತುತ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನೋವೆಲ್ ಕೋವಿಡ್-19 ಕಾಯಿಲೆಯಿಂದಾಗಿ (ಕೋವಿಡ್-19) ಪ್ರಯೋಗಾಲಯದಲ್ಲಿ 100ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಕರಣಗಳು ದೃಢಪಟ್ಟಿದ್ದು ಎರಡು ಸಾವುಗಳು ಕೂಡ ಸಂಭವಿಸಿವೆ. ಇದೊಂದು ಹೊಸ ಕಾಯಿಲೆಯಾಗಿದ್ದು ಕೋವಿಡ್-19 ಶಂಕಿತ ಅಥವಾ ಸೋಂಕು ದೃಢಪಟ್ಟ ರೋಗಿಯ ಮೃತದೇಹದ ಸೂಕ್ತ ವಿಲೇವಾರಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಹಿತಿಯ/ತಿಳುವಳಿಕೆಯ ಕೊರತೆ ಇದೆ.
- ಕೋವಿಡ್-19 ಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ಸಾಂಕ್ರಾಮಿಕತೆಯ ಜ್ಞಾನವನ್ನಾಧರಿಸಿ ಈ ಮಾರ್ಗಸೂಚಿಯನ್ನು ರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರಯಾಣ ಸಂಬಂಧಿ ಪ್ರಕರಣಗಳು ಹಾಗೂ ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿ ಪ್ರಸರಣಗೊಂಡ ಪ್ರಕರಣಗಳಿವೆ. ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲಾ ಶಂಕಿತ/ಸೋಂಕು ದೃಢಪಟ್ಟಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಆರೋಗ್ಯ ಸೌಲಭ್ಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಇರಿಸಲಾಗುವುದು. ಹಾಗಾಗಿ ಈ ದಾಖಲೆಯು ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸಾವುಗಳಿಗೆ ಸೀಮಿತವಾಗಿದೆ.

2. ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶಗಳು

- ವ್ಯಕ್ತಿ ಸೀನಿದಾಗ ಮೂಗಿನಿಂದ ಬರುವ ದ್ರವೀಯ ಹನಿಗಳು ಕೋವಿಡ್-19 ಕಾಯಿಲೆ ಹರಡುವ ಪ್ರಮುಖ ವಾಹಕವಾಗಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಮೃತದೇಹಗಳಿಗಿಂತ ಕೋವಿಡ್-19 ಸೋಂಕಿನ ಮೃತದೇಹಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆಯು ತುಂಬಾ ಅಪಾಯಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದು, ಆರೋಗ್ಯ ಸೇವಾ ಸಿಬ್ಬಂದಿಗಳು ಹಾಗೂ ಅವರ ಕುಟುಂಬಸ್ಥರು ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸಿದ ಮುನ್ನೆಚ್ಚರಿಕೆಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕು.
- ಶವಪರೀಕ್ಷೆ ನಡೆಸಿದಲ್ಲಿ, ಕೋವಿಡ್ ರೋಗಿಗಳ ಶ್ವಾಸಕೋಶಗಳು ಮಾತ್ರ ಸೋಂಕಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

3. ಕೋವಿಡ್ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಮೃತದೇಹಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವಾಗ ಆರೋಗ್ಯ ಸೇವಾ ಸಿಬ್ಬಂದಿಗಳು ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮುನ್ನೆಚ್ಚರಿಕೆಗಳು:

ಎಲ್ಲಾ ಸಮಯದಲ್ಲೂ ಉತ್ತಮವಾದ ಸೋಂಕು ನಿಯಂತ್ರಣ ಪದ್ಧತಿಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕು.

ಅವುಗಳೆಂದರೆ,

1. ಕೈಗಳ ನೈರ್ಮಲ್ಯ
2. ಸ್ವ ರಕ್ಷಣಾ ಸಲಕರಣೆಗಳ ಬಳಕೆ (ಉದಾ: ಜಲನಿರೋಧಕ ಮೇಲಂಗಿ (water resistant apron), ಕೈಗವಸುಗಳು, ಮಾಸ್ಕ್, ಕನ್ನಡಕ)

3. ಹರಿತವಾದ ಸಲಕರಣೆಗಳ ಸುರಕ್ಷಿತ ಬಳಕೆ
4. ಮೃತದೇಹವನ್ನಿರಿಸಿದ ಚೀಲವನ್ನು ಸೋಂಕುಮುಕ್ತಗೊಳಿಸುವುದು; ರೋಗಿಗೆ ಬಳಸಿದ ಸಲಕರಣೆಗಳು, ಉಪಕರಣ ಹಾಗೂ ಯಂತ್ರಗಳನ್ನು ಸಹ ಸೋಂಕುಮುಕ್ತಗೊಳಿಸಬೇಕು.
5. ಹಾಸಿಗೆಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ರೋಗಿಯ ಪರಿಸರದ ನೆಲವನ್ನೆಲ್ಲ ಸೋಂಕುಮುಕ್ತಗೊಳಿಸಬೇಕು.

4. ಸೋಂಕು ಮತ್ತು ತಡೆಗಟ್ಟುವ ಕ್ರಮಗಳ ತರಬೇತಿ

ಸೋಂಕಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಮೃತ ದೇಹಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿದ ಪ್ರದೇಶ, ಶವಾಗಾರ, ಆಂಬುಲೆನ್ಸ್ ಮತ್ತು ಚಿತಾಗಾರ/ಸ್ಮಶಾನದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಹಿಸಲು ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಎಲ್ಲಾ ಸಿಬ್ಬಂದಿಗಳಿಗೆ ಸೋಂಕು ತಡೆಗಟ್ಟುವ ಕ್ರಮಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತರಬೇತಿ ನೀಡಬೇಕು.

5. ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕೊಠಡಿ ಅಥವಾ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಮೃತದೇಹವನ್ನು ತೆರವುಗೊಳಿಸುವುದು

- ಮೃತದೇಹವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಆರೋಗ್ಯ ಸೇವಾ ಸಿಬ್ಬಂದಿಯವರು ಕೈ ಸ್ವಚ್ಛತೆ ಹಾಗೂ ಸ್ವರಕ್ಷಣಾ ಸಲಕರಣೆಗಳ [ಜಲನಿರೋಧಕ ಏಪ್ರಾನ್ (water resistant Apron), ಕನ್ನಡಕ, N95 ಮಾಸ್ಕ್, ಕೈಗವಸುಗಳು] ಸಮರ್ಪಕ ಬಳಕೆಯ ಕುರಿತಾಗಿ ಅರಿತಿರಬೇಕು.
- ಮೃತದೇಹಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸಿದ್ದ ಎಲ್ಲಾ ನಳಿಕೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆಯಬೇಕು (drains and catheters).
- ನಳಿಕೆಗಳ ಅಳವಡಿಕೆಗಳಿಂದಾದ ರಂಧ್ರಗಳು (ನಳಿಕೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದಾಗ ಆಗಿರುವ ರಂಧ್ರಗಳು) ಹಾಗೂ ಗಾಯಗಳನ್ನು 1% ಹೈಪೋಕ್ಲೋರ್‌ಯಿಟ್ ನಿಂದ ತೊಳೆದು ಶುದ್ಧೀಕರಿಸಿ ತೆಳುವಾದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಬಳಸಿ ಪಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಬೇಕು.
- ರಕ್ತನಾಳದೊಳಕ್ಕೆ ತೂರಿಸುವ ತೂರುನಾಳ (intravenous catheters) ಅಥವಾ ಇನ್ನಿತರ ಹರಿತ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವಾಗ/ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವಾಗ ತುಂಬಾ ಜಾಗ್ರತೆಯನ್ನು ವಹಿಸಬೇಕು. ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಹರಿತ ವಸ್ತುಗಳ ತ್ಯಾಜ್ಯದ ಡಬ್ಬಕ್ಕೆ ಹಾಕಬೇಕು.
- ಮೃತದೇಹದ ಬಾಯಿ ಹಾಗೂ ಮೂಗಿನಿಂದ ದೇಹದ್ರವಗಳು ಹೊರಗೆ ಒಸರದಂತೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಗುಳಿಚೀಲಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಬೇಕು.
- ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕೊಠಡಿ ಅಥವಾ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಮೃತದೇಹವನ್ನು ತೆರವುಗೊಳಿಸುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮೃತರ ಕುಟುಂಬದವರು ಮೃತದೇಹವನ್ನು ನೋಡಲು ಇಚ್ಛಿಸಿದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮುನ್ನೆಚ್ಚರಿಕೆಯ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ತಿಳಿಸಿ ಅನುಮತಿ ನೀಡಬಹುದು.

- ಸೋರಿಕೆರಹಿತ ಪ್ಲಾಸ್ಟಿಕ್ ಚೀಲದಲ್ಲಿ ಮೃತದೇಹವನ್ನು ಇಡಬೇಕು. ಈ ಚೀಲದ ಹೊರಭಾಗವನ್ನು 1% ಹೈಪೋಕ್ಲೋರೈಟ್‌ನಿಂದ ಸೋಂಕುರಹಿತಗೊಳಿಸಬೇಕು. ಶವದ ಚೀಲವನ್ನು ಶವಾಗಾರದ ವಸ್ತ್ರ ಅಥವಾ ಕುಟುಂಬದವರು ನೀಡಿದ ವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಸುತ್ತಿಡಬಹುದು.
- ಮೃತದೇಹವನ್ನು ಮೃತನ ಸಂಬಂಧಿಕರಿಗೆ ಹಸ್ತಾಂತರಿಸಬಹುದು ಅಥವಾ ಶವಾಗಾರಕ್ಕಾದರೂ ಸಾಗಿಸಬಹುದು.
- ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ/ಕೊಳಕಾಗಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯ ಮುನ್ನೆಚ್ಚರಿಕಾ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕು ಹಾಗೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಅಪಾಯಕಾರಿ ಜೈವಿಕ ವಸ್ತುಗಳನ್ನಿಡುವ ಚೀಲದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಬೇಕು. ಚೀಲದ ಹೊರಭಾಗವನ್ನು 1% ಹೈಪೋಕ್ಲೋರೈಟ್ ಸೋಂಕುನಿವಾರಕ ದ್ರಾವಣದಿಂದ ಸೋಂಕುಮುಕ್ತಗೊಳಿಸಬೇಕು.
- ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸಲಕರಣೆಗಳನ್ನು ಸ್ವತಃಪಾಲಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಸಿಗೊಳಿಸಬೇಕು (autoclave) ಅಥವಾ ಮಾನ್ಯತೆಗೊಳಪಟ್ಟ ಸೋಂಕುತಡೆ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಸೋಂಕುನಿವಾರಕ ದ್ರಾವಣಗಳಿಂದ ಸೋಂಕುಮುಕ್ತಗೊಳಿಸಬೇಕು.
- ಮೃತದೇಹದ ಎಲ್ಲಾ ಜೈವಿಕ ತ್ಯಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಜೈವಿಕ ವೈದ್ಯಕೀಯ ತ್ಯಾಜ್ಯ ನಿರ್ವಹಣೆಯ ನಿಯಮಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸಿ ತೆರವುಗೊಳಿಸಬೇಕು.
- ಮೃತದೇಹವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದ ಆರೋಗ್ಯ ಸೇವಾ ಸಿಬ್ಬಂದಿಯು ತಮ್ಮ ಸ್ವರಕ್ಷಣಾ ಸಲಕರಣೆಗಳನ್ನು ಕಳಚಬೇಕು ಹಾಗೂ ಕೈಗಳ ಸ್ವಚ್ಛತಾ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕು.
- ಕುಟುಂಬದವರ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಗೌರವಿಸಬೇಕು ಹಾಗೂ ಅವರಿಗೆ ಆಪ್ತ ಸಲಹೆಯನ್ನು ನೀಡಬೇಕು.

6. ಪರಿಸರದ ಶುಚಿತ್ವ ಮತ್ತು ಸೋಂಕು ನಿವಾರಣೆಗೊಳಿಸುವುದು

ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರದೇಶದ ಎಲ್ಲಾ ಮೇಲ್ಮೈ (ನೆಲ, ಹಾಸಿಗೆ, ರೇಲಿಂಗ್‌ಗಳು, ಪಕ್ಕದ ಮೇಜುಗಳು, IV ಸ್ಟ್ಯಾಂಡ್ ಇತ್ಯಾದಿ)ಗಳನ್ನು 1% ಸೋಡಿಯಂ ಹೈಪೋಕ್ಲೋರೈಟ್ ದ್ರಾವಣದಿಂದ ಶುಚಿಗೊಳಿಸುವುದು; 30 ನಿಮಿಷಗಳ ಸಮಯವನ್ನು ನೀಡಿ, ಒಣಗಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡಿ.

7. ಶವಾಗಾರದಲ್ಲಿ ಮೃತದೇಹಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವುದು

- ಕೋವಿಡ್ ಮೃತ ದೇಹವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿರುವ ಶವಾಗಾರದ ಸಿಬ್ಬಂದಿಯವರು ಪ್ರಮಾಣಿತ ಮುಂಜಾಗ್ರತಾ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

- ಸುಮಾರು 4⁰ ಸೆಂಟಿಗ್ರೇಡ್ ತಾಪಮಾನವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿರುವ ಶೀತಲ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಮೃತ ದೇಹಗಳನ್ನಿಡಬೇಕು.
- ಶವಾಗಾರವನ್ನು ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿ ಇಡಬೇಕು. ಪರಿಸರದಲ್ಲಿರುವ ಮೇಲ್ಮೈಗಳನ್ನು, ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಸಾಗಾಣಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಗಾಡಿಗಳನ್ನು (transport trolleys) 1% ಸೋಡಿಯಂ ಹೈಪೋಕ್ಲೋರೇಟ್ ದ್ರಾವಣದಿಂದ ಸರಿಯಾಗಿ ಸೋಂಕು ನಿವಾರಿಸಬೇಕು.
- ಮೃತದೇಹವನ್ನು ಹೊರತೆಗೆದ ನಂತರ ಕೋಣೆಯ ಬಾಗಿಲು, ಹಿಡಿಕೆ ಮತ್ತು ನೆಲವನ್ನು 1% ಸೋಡಿಯಂ ಹೈಪೋಕ್ಲೋರೇಟ್ ದ್ರಾವಣದಿಂದ ಶುಚಿಗೊಳಿಸುವುದು.

8. ಕೆಡದಂತೆ ರಕ್ಷಿಸುವುದು

- ಮೃತದೇಹವನ್ನು ಕೆಡದಂತೆ ಸಂರಕ್ಷಿಸಲು ಅನುಮತಿಸಬಾರದು

9. COVID-19 ಮೃತದೇಹಗಳ ಶವಪರೀಕ್ಷೆ

ಶವಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾಡಲೇಬಾರದು. ವಿಶೇಷ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಶವಪರೀಕ್ಷೆ ನಡೆಸಬೇಕಾದಲ್ಲಿ, ಈ ಕೆಳಗಿನ ಸೋಂಕು ನಿಯಂತ್ರಣ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕು:

- ಸೋಂಕು ತಡೆಗಟ್ಟುವಿಕೆ ನಿಯಂತ್ರಣದ ಕುರಿತು ತಂಡದ ಸದಸ್ಯರಿಗೆ ಉತ್ತಮ ತರಬೇತಿ ನೀಡಬೇಕು.
- ಶವಪರೀಕ್ಷಾ ಕೊಠಡಿಯಲ್ಲಿ ವಿಧಿ ವಿಜ್ಞಾನ ತಜ್ಞರು ಮತ್ತು ಸಹಾಯಕ ಸಿಬ್ಬಂದಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸಬೇಕು.
- ತಂಡದವರು PPE ಯ ಎಲ್ಲ ಪೂರಕಗಳನ್ನು (ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ಗವಸುಗಳು, ತಲೆ ಹೊದಿಕೆ, ಪಾದರಕ್ಷೆಗಳ ಹೊದಿಕೆ, N 95 ಮಾಸ್ಕ್, ಚಾಳೀಸು / ಮುಖಗವಸು) ಬಳಸಬೇಕು
- ಗುಂಡು ತುದಿಯ ಕತ್ತರಿಗಳನ್ನು ಬಳಸಬೇಕು.
- ಹರಿದ ಗಾಯಗಳಾಗುವುದನ್ನು ತಡೆಯಲು ಯಾವಾಗಲೂ PM40 ಅಥವಾ ಇತರೆ ಯಾವುದಾದರೂ ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾದ ಮೊಡಾದ ಬ್ಲೇಡ್‌ಗಳನ್ನು ಬಳಸುವುದು.
- ಒಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ದೇಹದ ಒಂದೇ ಕುಹರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕತ್ತರಿಸಬೇಕು.
- ಜೋಡಣೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಮೇಜಿನ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದು ಸ್ಪಂಜಿನ ಸಹಾಯದೊಂದಿಗೆ ಕತ್ತರಿಸಬೇಕು – ಕೈಗಳ ರಕ್ಷಣೆಯ ಕುರಿತು ಕಾಳಜಿಯಿರಲಿ.

- ಶವಾಗಾರದಲ್ಲಿ ಋಣಾತ್ಮಕ ಒತ್ತಡವಿರುವಂತೆ ಕ್ರಮವಹಿಸುವುದು. ಹೊರತೆಗೆಯಬಹುದಾದ ಕೋಣೆಗೆ ಮೂಳೆಯ ಎರೋಸಾಲ್‌ನ್ನು ಹೀರುವ ಘಟಕವಿರುವ ಆಂದೋಲಕ ಗರಗಸ ಅಥವಾ ಚೈನ್-ಮೈಲ್ ಕೈಗವಸು ಹೊಂದಿರುವ ಕೈ ಗರಗಸವನ್ನು ಬಳಸುವುದು.
- ಚುಚ್ಚುಮದ್ದು ನೀಡಲು ಬಲಸುವ ಸೂಚಿಗಳನ್ನು ಪುನಃ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟಾರದು - ಬಳಸಿದ ಸೂಚಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಸಿರಿಂಜ್‌ಗಳನ್ನು ಹಾಕಲು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪಡಿಸಿದ ಶಾರ್ಪ್ ಬಕೆಟ್‌ಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಹಾಕಬೇಕು.
- ಶವಪರೀಕ್ಷೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಶ್ವಾಸಕೋಶದ ಅಂಗಾಂಶಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವಾಗ ಸೂಕ್ತವಾದ ತಂತ್ರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಎರೋಸಾಲ್ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವುದನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟಲು ಎಚ್ಚರ ವಹಿಸುವುದು.
- ಕಾರ್ಯವಿಧಾನದ ನಂತರ ದೇಹವನ್ನು 1% ಸೋಡಿಯಂ ಹೈಪೋಕ್ಲೋರೈಟ್ ಸೋಂಕುರಹಿತ ರಸಾಯನಿಕವನ್ನು ಬಳಸಿ ಸುರಕ್ಷಿತ ಚೀಲದಲ್ಲಿ ಹಾಕುವುದು. ಚೀಲದ ಹೊರಬಾಗವನ್ನು ಕೂಡ 1% ಸೋಡಿಯಂ ಹೈಪೋಕ್ಲೋರೈಟ್ ದಾವಣದಿಂದ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು.
- ತದನಂತರ ದೇಹವನ್ನು ಸಂಬಂಧಿಕರಿಗೆ ಹಸ್ತಾಂತರಿಸುವುದು.
- ಶವಪರೀಕ್ಷೆಯ ನಂತರ ನಿರ್ಧಾರಿತ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರದಂತೆ ಟೇಬಲನ್ನು ಸೋಂಕುರಹಿತ ದ್ರಾವಣದಿಂದ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು.

10. ರವಾನಿಸುವುದು

- ಶವವನ್ನು ಸುರಕ್ಷಿತ ಚೀಲದಲ್ಲಿ ಹಾಕುವುದು, ಇದು ರವಾನಿಸುವ ಸಿಬ್ಬಂದಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಹೆಚ್ಚುವರಿ ಅಪಾಯವಾಗದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು.
- ದೇಹವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ/ಸಿಬ್ಬಂದಿ ನಿರ್ಧಾರಿತ ಮುನ್ನೆಚ್ಚರಿಕೆ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು (ಶಸ್ತ್ರಚಿಕಿತ್ಸೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮುಖಗವಸು, ಕೈಗವಸುಗಳು)
- ದೇಹವನ್ನು ಶವ ದಹನ / ಶವಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ರವಾನಿಸಿದ ನಂತರ ವಾಹನ ಮತ್ತು ಸಿಬ್ಬಂದಿಗಳು 1% ಸೋಡಿಯಂ ಹೈಪೋಕ್ಲೋರೈಟ್‌ನಿಂದ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು.

11. ಸ್ಮಶಾನ/ಸಮಾಧಿಯ ಮೈದಾನದಲ್ಲಿ

- ಸ್ಮಶಾನ/ಸಮಾಧಿಯ ಸಿಬ್ಬಂದಿಗಳಿಗೆ ಕೋವಿಡ್ 19 ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಹೆಚ್ಚುವರಿ ಅಪಾಯವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡದಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರಿಸಬೇಕು.
- ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಸಿಬ್ಬಂದಿಯು ಕೈಗಳ ನೈರ್ಮಲ್ಯ, ಮಾಸ್ಕ್‌ಗಳ ಮತ್ತು ಕೈಚೀಲಗಳ ಬಗೆಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸಿದ ಮುಂಜಾಗರೂಕತೆಯ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿರಬೇಕು.

- ಸಮಾಧಿಯ ಸಿಬ್ಬಂದಿಯು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಮುನ್ನೆಚ್ಚರಿಕೆಯ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಮೃತದೇಹದ ಚೀಲದಿಂದ ಮೃತದೇಹದ ಮುಖವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಿಚ್ಚಿ ಸಂಬಂಧಿಕರಿಗೆ ಕೊನೆಯದಾಗಿ ಒಂದು ಬಾರಿ ಮಾತ್ರ ನೋಡಲು ಅವಕಾಶ ನೀಡಬೇಕು.
- ಸಮಾಧಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಮೃತದೇಹವನ್ನು ಮುಟ್ಟದೇ ಮಾಡಬಹುದಾದ ಕೊನೆಯ ವಿಧಿ ವಿಧಾನಗಳಾದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪಠಣ, ಪವಿತ್ರ ನೀರಿನ ಪ್ರೋಕ್ಷಣೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಅನುಮತಿಸಬಹುದು.
- ಮೃತದೇಹಕ್ಕೆ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸುವುದು, ಚುಂಬಿಸುವುದು, ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಅನುಮತಿಸಬಾರದು.
- ಮೃತದೇಹದ ದಹನ/ಸಮಾಧಿಯ ನಂತರ ಅಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆ/ಸಮಾಧಿಯ ಸಿಬ್ಬಂದಿ ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬ ಸದಸ್ಯರು ಕೈಗಳ ನೈರ್ಮಲ್ಯಕ್ಕೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕೈಗಳನ್ನು ಸ್ವಚ್ಛಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.
- ಮೃತದೇಹವನ್ನು ದಹನ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ದೊರೆಯುವ ಬೂದಿಯು ಯಾವುದೇ ತೊಂದರೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದಿರುವುದರಿಂದ, ಅಂತಿಮ ವಿಧಿ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಲು ಬೂದಿಯನ್ನು ಶೇಖರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.
- ಸಮಾಧಿಯ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡಮಟ್ಟದ ಗುಂಪುಗೂಡುವಿಕೆಗೆ ಅವಕಾಶ ನೀಡದೇ ಸಮಾಜಿಕ ಅಂತರವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಸ್ಮಶಾನ/ಸಮಾಧಿಯ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನೆರೆಯುವ ಕುಟುಂಬ ವರ್ಗದವರಲ್ಲಿರಬಹುದಾದ ಸೋಂಕು ಅಥವಾ ವೈರಸ್‌ಗಳು ಹರಡಬಹುದು.